

A II. RÁKÓCZI FERENC GIMNÁZIUM TÖRTÉNETE AZ 1960-AS ÉVEKBEN

Hortobágyi Péter

2018

„Éljenek a hülyék! Ne legyen semmi! Come on let's twist again! Legyetek jók! Építőmunka! Puszi! Le a csecsemőkkel! Éljenek a csajok! Sokat szenvedett földünk hittel és lelkesedéssel! Hajrá egyedül! Magyarország-Anglia 6:3!”

(Gothár Péter: *Megáll az idő*, 1981)

Gothár Péter kultusz filmjében, a *Megáll az idő*ben Szalai Péter (Pierre) IV.A osztályos tanuló megszakítja az iskolaigazgatónak a felszabadító vörös katonákat dicsőítő április 4-iki rádiós szövegét, megkaparintja a mikrofont, és a fent idézett részletet üvölti bele. Az addig ásitózó, unatkozó diákok hirtelen magukhoz térnek, felpattannak a padokból, az osztálytermekben elszabadul a pokol. A „szabotázsok” a gyűlölt Rajnák igazgatóhelyettes vet véget, aki kicsavarja Pierre kezéből a mikrofont.

Gothár Péter 1965-ben érettségizett a Rákócziban. A IV.C osztályba járt, humán osztályba, osztályfőnöke és matematika tanára Vigassy György („kocka”), latintanára Szerdahelyi Andor („Cox”) volt. Filmjében mind a két pedagógus megjelenik. A *Megáll az idő* szemléletesen mutatja be a gimnázium életét a hatvanas években, azt az időszakot, amiről több mint fél évszázad távlatával elmondható, hogy az iskola egyik fénykora volt.

Jelen tanulmány célja az, hogy felvázolja a gimnázium történetét ebben az évtizedben. A tanulmány szerzője abban a szerencsés helyzetben van, hogy ez az időszak talán a legjobban dokumentált a Rákóczi történetében, hiszen 1959 és 1967 között folyamatosan jelentek meg évkönyvek, fennmaradt pár tantestületi értekezleti jegyzőkönyv is, és az egykori rákóczisokat tömörítő Rákóczis Öregdiákok Szerdahelyi Andor társasága legaktívabb tagjai között is néhányan ebben az időszakban végeztek a gimnáziumban.¹

A gimnázium elnevezése

1965-ig az iskola hivatalos neve Budapesti II. Kerületi Állami Rákóczi Ferenc Általános Gimnázium volt. Ekkor egy év erejéig az állami és az általános jelző kiesett az elnevezésből (Budapesti II. Kerületi Rákóczi Ferenc Gimnázium), majd 1967-től visszakerültek, és végre bekerült az iskolánk névadóját megillető II. megjelölés is az elnevezésbe, így lett a gimnázium *Budapesti II. Kerületi Állami II. Rákóczi Ferenc Általános Gimnázium*.

¹ A gimnázium második világháború utáni történetét Nagy István dolgozta fel elsőként az 1987-es jubileumi gimnáziumi évkönyvben. A gimnáziumi évkönyvek 1959 és 1964 között, valamint 1966/1967-ben évente jelentek meg, az 1964/1965-ös és az 1965/1966-os tanév egy összefoglaló évkönyvben szerepel. A nem lábjegyzetelt idézetek az évkönyvekből, vagy a tantestületi jegyzőkönyvekből származnak.

A Rákóczi és a szocialista iskolareform

Fél évszázad távlatából elmondható, hogy a hatvanas évek, különösen annak a második fele a Kádár-rendszer virágkorának tekinthető. A konszolidálódó diktatúra már elég erősnek érezte magát ahhoz, hogy bizonyos engedményeket tegyen a társadalomnak, részleges amnesztiát valósított meg, és a megtorlást követően teljes erőbedobással hozzákezdhetett a szocializmus kiépítéséhez. Az „aki nincs ellenünk, az velünk van” kádári jelszó is az állam és a társadalom viszonyának a konszolidálását segítette elő. Magyarországon végre beköszöntöttek a gazdasági növekedés évei. Reform reformot, fejlesztés fejlesztést követett, és ebből a rendszer-átalakításból nem maradhatott ki a közoktatás területe sem. 1961-ben jelentős oktatási reformra került sor Magyarországon. A reformra Gothár filmjében is van utalás, mégpedig akkor, amikor a főhős, Dini, megkérdezi az új osztályfőnöküket, hogy miért kellett a korábbi (konzervatív-keresztény) értékrendű osztályfőnöknek elhagynia az iskolát. A diákok által „malacpofának” nevezett új osztályfőnök erre azt válaszolja, hogy „ebből az iskolából mintaiskolát akarnak csinálni.” A valóságban 1961-ben a szocializmus szellemében a tanulás és a munka világát akarták egymáshoz közelíteni a reformalkotók például azzal, hogy bevezették a gimnáziumokban a „gyakorlati foglalkozás” nevezetű tantárgyat és az 5+1-es rendszert, ami öt napi gimnáziumi tanulást, és egy napi fizikai munkát jelentett, aminek során a diákok egy-egy szakmában előképzettséget szereztek (volna). Ezzel az úgynevezett politechnikai foglalkozással próbálták az értelmiségi pályán jelentkező túlképzést orvosolni, és az érettségizettek egy részét a fizikai munka irányába terelni. A Rákóczi élen járt az új rendszer bevezetésében, az egyik kísérleti telepe volt a reformnak már az ötvenes évek végén. Ennek ellenére elmondható, hogy a vállalkozás, amelyről később részletesen lesz szó, kudarcot vallott, és kisebb helyi sikerek ellenére (például 1963-ban a III. D osztály közreműködött a gimnáziumi évkönyv szedő – és korrektúra munkálataiban), még a hatvanas években elhalt.²

Az igazság az, hogy a tárgyalt évtizedben népiskolává alakult át a gimnázium. Központi utasításra egyre több és több tanulót kellett felvenni, 1963-tól kezdve lánytanulókat is. A reform és az iskola/tanulás átalakulásának kérdése minden évkönyvben központi téma marad. Huszti Imre igazgató (1959-1961) fontosnak tartotta a magasztosságot és pátoszt nem nélkülöző évkönyvi írásában kiemelni azt (1961), hogy forradalmi változás zajlik a magyar oktatásügyben, a reform a „történelem kérlelhetetlen parancsát” követi, és, hogy a „kommunizmus építésének előttünk álló történelmi feladata” változásokat követel. Részletesen elemzi, hogy a szocialista általános műveltség

² Magyar művelődéstörténet. Szerkesztette: Kósa László, Budapest, 2006. 621.o. és <http://magyar-irodalom.elte.hu/nevelestortenet/12.03.html>

tartalma mennyiben más, mint a korábbi volt, és „többé nem azt tekintjük művelt embernek, aki sok mindent tud, de kevéshez ért. Filozófiánk alapelveinek megfelelően, a műveltség fogalmába beleértjük azt is, hogy ifjúságunk gyakorlatilag is legyen képes felhasználni mindazt, amit elméletileg elsajátított.” Egy évvel később Dr. Kerékgyártó Imre igazgató (1961-1967) már az iskola kapuinak a kitéréséből fakadó új kihívásokról elmélkedik, és a pedagógusok sok erénye közül a türelem fontosságát emeli ki, amire nagy szükség lesz, ha a sok eltérő anyagi helyzetű családból származó fiatalból közösséget akarnak kialakítani. A megnövekedett létszám okán különösen fontos az együttélés szabályainak, a „kommunista erkölcs” parancsainak a betartása minden egyes iskolahasználó számára. Nem kevésbé lényegtelen, elmélkedik Kerékgyártó, hogy az eddigi zárt, elitista jellegű iskola értékes hagyományai ne vesszenek el a nagy átalakulás közben.

Mit is takarnak az évkönyvekben említett kihívások a valóságban? Nem kevesebbet, mint azt, hogy alig három év alatt (1960 és 1963 között) az iskola tanulói létszáma gyakorlatilag egy harmadával növekedett meg (600-ról 900 tanulóra), ami szinte már elviselhetetlen terhet jelentett a tantestület és az épület számára egyaránt, mindeközben az iskola koedukálttá vált, ami egymagában is alapjaiban változtatta meg az iskola jellegét. Párhuzamosan ezekkel a folyamatokkal, a politechnikai oktatást szinte minden előkészítés nélkül kiterjesztették az összes iskolai osztályra, ami időnként megoldhatatlan szervezési feladatokat jelentett. A rákóczi tanároknak, akik korábban csak fiúkra „szakosodtak”, hozzá kellett ahhoz szokniuk, hogy nem csak a környékbeli középpolgári családok kiválogatott fiait oktatják, hanem bizony kispolgári, munkáscsaládból származó, szelekció nélkül bekerülő, bukdácsoló fiatal fiúk és lányok mind növekvő csapatát is. A Rákóczi a tárgyalt évtizedben ezekre a kihívásokra példás választ adott. A helyhiány, a folyamatosan egyre rosszabb állapotú épület, a szelekció nélkül bekerülő diákság által okozott oktatási-nevelési nehézségek, a szakmai oktatás általánossá válása okán kialakult zűrzavar, a koedukáció bevezetése miatti megváltozott oktatási környezet ellenére megőrizte, sőt javítani tudta színvonalát. Huszti Imre 1962-es óhaja megvalósult: „ha eddig az volt a hagyományunk, hogy jól tanítunk, a jövőben az lesz kötelességünk, hogy jobban tanítsunk.”

A Rákóczi képzési struktúrája a hatvanas években

A gimnáziumban a korszak legelején 18, a közepén már 22, majd az évtized végé 20 osztály működött. Az 1959/60-as tanévben 9 reál, 6 humán, és 3 humán-orosz osztály volt, ez a szerkezet alaposan átalakult a hetvenes évek elejére, amikor is 6 általános tantervű osztály mellett, 3 biológiára, 2 kémiára szakosodott osztályt, és főleg sok nyelvszakos osztályt találunk: 2 orosz-kémia, 2 sima orosz, 4 angol és egy olasz-spanyol profilú osztályt, ahol heti öt nyelvórát tartottak. Vagyis a vizsgált korszakban nagyon erős reál (különösen matematika-fizika) kínálattal indult a gimnázium, ez

az évtized végére fokozatosan átalakult: előtérbe került a biológia - kémia párosítás, és elsősorban a nyelvi osztályok választéka nőtt meg. A változások mögött országos trend figyelhető meg: a humán és reál osztályok mindenhol megszűntek az évtized közepére.³ helyettük egy-egy tárgyra szakosodott osztályok jelentek meg. A végig kötelező orosz nyelv mellett angolul, németül, olaszul, latinul, franciául lehetett tanulni. Szembetűnő a korszakban az angol nyelv térnyerése: 1959/60-ban 6, az évtized végén már 12 osztályban tanították. Érdekes, hogy a német és a latin nyelvet szinte ugyanannyi osztályban tanították ebben az időszakban

Nyelv	1960	1971
német	8	7
latin	8	6

A latin nyelv népszerűségét mutatja az is, hogy az igazgató évről évre megismétlődő „indokolatlan harcnak” titulálja azon szülői (általa visszahúzóknak tekintett) törekvéseket, hogy a gyermekük latint tanulhasson. A holt nyelv sikerét magyarázhatja a rákóczi latintanárok pl. Szerdahelyi Andor kvalitása és személyisége, valamint az a tény is, hogy ez a nyelv a polgári (értsd: kommunista korszak előtti) kultúra egyik alapja volt, és sok szülői házban természetes volt, hogy a gyerek is elsajátítsa.

A diáklétszám

A Rákóczi egy viszonylag nagy területű körzet egyetlen fiúgimnáziuma volt, emiatt a megnövekedett keretszámok a többi intézménynél jobban sújtották. Az 1962/63-as tanévben egy kivétellel például valamennyi harmadik évfolyamos osztály létszáma 50 fő volt. A koedukáció 1963-as bevezetése és az a tény, hogy a Ratkó-korszakban született gyerekek ekkor váltak gimnazista korúakká együttesen magyarázzák a folyamatos létszámnövekedést a Rákócziban. A diáklétszám így alakult a korszakban:

1959/1960	662 fő
1960/1961	705 fő
1961/1962	814 fő
1962/1963	881 fő
1963/1964	900 fő
1965/1966	846 fő
1966-1967	812 fő
1971/1972	762 fő

³ <http://mek.oszk.hu/02100/02185/html/1369.html> Kultúrpolitika és közoktatásügy 1945-1989

A jelenség mögött országos folyamatok figyelhetőek meg. A középiskolás diákok száma 1945 és 1965 között 70-80 ezerről 400 ezerre ugrott.⁴ Az iskolaépület az 1948/49-es tanévben kb. 350, nem sokkal később már több mint 900 gyermeket fogadott be. A hatalmas gyereklétszám szinte megoldhatatlan gondokat okozott. Nem jutott minden osztálynak osztályterem, ezért vándorosztályokat kellett létrehozni, amelyek nem csak az elnevezésükben, hanem valóban vándoroltak. Azokat a termeket foglalták el ideiglenesen, ahol az osztályok épp akkor gyakorlati foglalkozáson, az iskolán kívül tartózkodtak. A helyzet az évtized közepén volt a legkatasztrófálisabb, nem véletlenül a vándorosztályok megszüntetését jelöli meg legfontosabb iskolai feladatként Haraszti György IV.E osztályos tanuló is 1965-ös iskolatörténeti dolgozatában.⁵ A vándorosztályokat az évtized második felére felszámolták, a gyereklétszám apadásnak indult. A zsúfoltság problémája azonban nem szűnt meg. Az iskolaépületet délutánonként az esti és a levelezős hallgatók vették birtokukba, az épület fokozatosan leamortizálódott. Számos panasz maradt fent rongálásra, a „szocialista vagyron” megkárosítására. A gimnázium folyosói szűknek, a mellékhelyiségek száma elégtelennek bizonyult, ráadásul az épületben működő agrárkollégium is lefoglalt pár osztálytermet. A túlzásfolttság, az összezártság egyik következménye volt az iskolán belüli verekedéses fegyelmi esetek számának növekedése is. A legsúlyosabb ezek közül az 1963/64-es tanévben történt, amikor a II.D és a III.B osztály között tömegverekedés tört ki. Az ügyel az iskolavezetés külön is foglalkozott, a tanáriba eljutott hírek szerint városszerte taglalták az esetet, fasiszta garázdálkodásként, huligánok és kiszisták összecsapásaként beállítva azt.

A koedukáció

A zárt, elitista fiúgimnázium szép fokozatosan koedukált népgimnáziummá alakult át. 1963 szeptemberében megjelentek az első lánytanulók az iskolapadokban, az I.A osztályban 26-an, az I.B-ben 20-an. 1967-ben már leszámítva a IV.C, D és E osztályokat, 17 osztályban találunk lányokat, összesen több mint 300-at. Kerékgyártó igazgató 1963-ban „új színfoltként” említi a lányok gimnáziumi megjelenését, akikre a fiúkkal azonos követelmények vonatkoztak, illetve az a plusz elvárás velük szemben, hogy az ő magatartásuknak kell az elkövetkezendő rákóczis leányhagyományokat megalapoznia. „Elmondhatjuk, hogy általában elvtársias, baráti, de tisztességtudó kapcsolat alakult ki fiúk és leányok között”, vonja le az első év tapasztalatait az igazgató, hozzátéve, hogy a „kisebb fegyelmezetlenségek is többnyire egyes leányok hibájából alakultak ki”. Az első két „lányos” osztályt két megbízható, több évtizedes tanítási rutinnal rendelkező

⁴ Romsics Ignác: Magyarország története, Kossuth Kiadó, 2017. 450.o.

⁵ Húsz év 1945-1965

osztályfőnökre bízták, Dr. Ballenegger Zsuzsára és Dr. Kovács Józsefre. Az 1963/64-es tanévről fennmaradt jegyzőkönyvben a Balleneggerről szóló jellemzésben többek között az áll, hogy a „tantestület igen hasznos, példaadó tagja, aki naponta a tanítás megkezdése előtt megjelenik az osztályban, s aprólékos szeretettel ügyel a rábízott tanulókra.” Ugyanott Kovácsról, mint a „tantestület értékes és érdekes tagjáról van szó, aki osztályfőnöki munkáját is nagy körültekintéssel és odaadással látja el.” Az 1963/64-es első félévi osztályozó értekezlet kiemelt témája volt a koedukáció. Referátumában Ballenegger arról beszélt, hogy a kezdeti időszakban a lányok alig mertek kimozdulni az osztályukból, annál erősebb volt viszont a felsőbb osztályok áramlása „háztűznézőbe”. Ez szép fokozatosan megszűnt, köszönhetően a tanári folyosófelügyeletnek és annak a ténynek, hogy a lányok jelenléte idővel megszokottá vált. Az osztályfőnök szerint a sikeres integráció jele, hogy „ma már egyes lányokat csak határozott felszólítás útján lehet visszatartani a felfedezőutaktól.” Az osztályban a lányok jelenléte pozitívan hatott a durvább fiúkra, akik viszont átvették azok „beszélgető kedvét”. A tanulmányok terén jelentős különbséget nem lehetett tapasztalni fiúk és lányok között, csak a gyakorlati foglalkozás esetében, ahol a kertészkedő lányok sokkal jobb osztályzatokat kaptak, mint a lakatoskodó fiúk. Az iskolai diáklapnak, a Pódiumnak a riportere egy évvel a lány tanulók megjelenését követően arról faggatta a tanárokat, diákokat, hogy mi a véleményük a koedukációról. A tanárok közül a legtöbben arra esküdtek, hogy a fiúkkal könnyebb a munka, és hogy a lányok kellemes csalódást okoztak. Kiemelkedik Simó László (biológia-kémia) és Tamásiné dr. Philipp Ilona (történelem-földrajz) véleménye. Simó számára a koedukációhoz való alkalmazkodást az segítette, hogy a fiúkat jobb, a lányokat viszont könnyebb (eredményesség szempontjából) tanítani, Tamásiné viszont arra az álláspontra helyezkedett, hogy „nem nem (aláhúzás a cikkben) szerint mérlegelhető a diákság, hanem hogy ki milyen becsületesen, szorgalmasan tanul, ki hogy viselkedik.” A diákság a koedukációról jobbra pozitívan nyilatkozott, szerintük az iskola étellel telibb, vidámabb lett ezáltal, bár többször visszatérő panasz, hogy külön lány és fiú osztályok kellenének, mert az egykorú lányok és fiúk nem egymás társaságát keresik.

A politechnikai oktatás

A szakmai oktatás bevezetése a Rákócziiban az 1961-es oktatási reformot követően nagyon gyorsan megvalósult. Hamarosan az iskola valamennyi osztálya vagy az 5+1-es rendszer keretében, vagy heti két órában szakmai gyakorlatot tanult. Ez utóbbi sokkal kevésbé bizonyult hatékonynak Bíró Dezső műhelyfőnök szerint. A gimnáziumban politechnikai bizottság alakult, amely a gyakorlati képzés és a szaktárgyak koncentrációját és a tanulói munkateljesítmény lehetőség szerinti egységes elbírálását tűzte ki célul. Az egy szem műhelyoktató mellett az 1962/63-as tanévben már három szakoktatót, az évtized közepén pedig szabás-varrást oktató kolléganőt is találunk a gimnáziumi pedagógusok listájában. A diákok a gyakorlatukat üzemi keretek között, vagy az iskola műhelyeiben végezték.

Szoros kapcsolat alakult ki a gimnázium és a közelben lévő Klement Gottwald Villamossági Gyár (1964-től ismét Ganz Villamossági Művek) között. Emellett rákóczisok dolgoztak a Franklin Nyomda műhelyeiben és a Lágymányosi Épületasztalos-ipari Vállalatnál. Az iskola műhelyeiben fémipari és faipari képzésre volt lehetőség, valamint gyakorlókertet és melegházat alakítottak ki. Az 1962/63-as tanévben szervezték meg az első szakmai minősítő vizsgákat, amiről díszes okleveleket kaptak a diákok. A politechnikai képzés helyzete rendszeres nevelőtestületi vitatémává változott, ugyanis finoman szólva sem volt zökkenőmentes a bevezetése. A semmiből kellett kiépíteni műhelyeket, együttműködést kialakítani vállalatokkal, biztosítani a szakmai képzést akkor, amikor sem oktató, sem tankönyv, sem anyag nem állt a rendelkezésre, mindezt alapvetően ellenséges közegben, a diákok hol nyílt, hol rejtett ellenállása mellett. Ráadásul sem a korabeli magyar társadalom, sem a vállalati szféra nem voltak arra felkészülve arra, hogy egyik pillanatról a másikra gimnazista ifjak hada jelenjen meg az üzemek területén. 1963 őszén az Esti Hírlapban cikk jelent meg a rákóczi fiúk szakmai gyakorlatáról a Klement Gottwald gyárban. A beszámoló a szervezetlenség miatt az üzem területén munka nélkül lézengő fiatalokat mutatott be, és az újságíró meginterjúvolta Farkasdy Dezső (latin-történelem) kísérőtanárt is, aki nyíltan elmondta a véleményét a helyzetről. Kerékgyártó igazgató fegyelmi eljárást kezdeményezett Farkasdy ellen 1963 novemberében, mivel „az iskola nevében magánnyilatkozatot senki sem adhat, ezt mindenki tudja”. Ha nincs a Rákócziban Bíró Dezső műhelyfőnök, aki géplakatosként üzemelt a múlttal, ugyanakkor oktatási tapasztalattal (az ELTÉ-n levelezőn végezte el a magyar szakot, és korábban dolgozott a Népművelési Minisztériumban) is rendelkező pedagógus volt, a szakmai előképzés meghonosítása akár tökéletes kudarcot is vallhatott volna. Ő azonban nagy lelkesedéssel szervezte a műhelymunkákat, koordinálta a gyakorlati foglalkozásokat, így a teljes káoszt azért sikerült elkerülni. Jellemző a politechnikai oktatás helyzetére az a jelentés, ami az 1964/65-ös tanévből származik, amikor miniszteri utasításra egy bizottság vizsgálta felül a gimnáziumban folyó szakmai képzést. Az egyik elsős osztályban „30 fiú közül 25 orvos, 5 mérnök szeretne lenni. Az egyetlen gyakorlati munka, ami érdekelné őket, az autóvezetés. Irtóznak attól, hogy központi tanterv alapján valamilyen szakmát meg kell tanulniuk; szerencsés esetben a munka közben az osztály egy része megtanulja a fizikai munka értékét megbecsülni. A tanulók is jól tudják, hogy ez a kérdés országos probléma, a helyzet meglehetősen zavaros; ez nem fokozza amúgy is gyér lelkesedésüket.”

Volt akkor egyáltalán valami pozitív hozadéka a politechnikai képzésnek, azon kívül hogy a gimnáziumi fotószerkesztő körreflektorállványát a fémipari műhelyben dolgozó diákok készítették el 1961-ben? A diákság többsége számára nyilvánvalóan nem. Ők felesleges nyűgként, kötelező penzumként élték meg a szakmai gyakorlatot. A gimnázium számára jelentős plusz feladatot, számos konfliktust okozott a „munkára nevelő”, szocialista iskola megteremtésének szándéka. Az egykori diákok egy

része ötven év elteltével „jó mókának” tekinti a szakmai képzést, olyan lehetőségnek, amikor akár lógni is lehetett. Egy kisebbség számára hasznos, a későbbi karrierjét segítő időszaként jelenik az meg. Zarubay Attila a tanulmányait 1960-ban kezdte meg az I.D-ben. Egy évet tanult a Rákócziban, így emlékszik erre az időszakra vissza: „hétről hétre egy valódi nyomdát láthattam belülről, szorgalmas mesterembereket, zakatoló gépmonstrumokat, készülő könyveket, újságokat. A nagy poézishoz persze hozzátartozott a nyomdában mindenütt fel-felbukkanó nők reményteli közelsége is.”⁶ Révai Gábor (1965, IV.E) az érettségi után nem sokkal kénytelen volt fizikai munkát vállalni. Profitált a gimnáziumi évek alatt tanult szakmai előképzéséből: „szeptembertől aztán az 5+1-es gimnáziumi időkből jól ismert Ganz Villamossági Művek betanított tekerceselője lettem. (...) fél kézzel teljesítettük a normát.”⁷

A tantestület

A vizsgált korszakban a tantestület létszáma és a női tanárok aránya így alakult a gimnáziumban.

TANÉV	OSZTÁLYOK SZÁMA	TANÁRLÉTSZÁM	EBBŐL NŐI KOLLÉGA
1959/1960	18	37	4
1960/1961	18	37	6
1961/1962	19	39	8
1962/1963	21	37	8
1963/1964	22	42	13
1964/1965	22	nincs adat (n.a.)	(n.a.)
1965/1966	20	45	15
1966/1967	20	44	14
1967/1968	(n.a.)	(n.a.)	(n.a.)
1969/1970	(n.a.)	(n.a.)	(n.a.)
1971/1972	20	40	17

Szembetűnő, hogy a mai viszonyokhoz képest milyen kevés pedagógus tanított a Rákócziban. A csoportosztásnak nem volt akkora divatja, mint most, teljesen elfogadottak voltak a harminc-negyven-ötven fős tanulói csoportok. Megfigyelhető a női kollégák számának szép fokozatos növekedése is. Az iskolavezetést a férfiak uralták, leszámítva Rózsa Istvánné két éves igazgatóhelyettesi időszakát. A tanári fluktuáció mértékét jelzi, hogy 1972-ben 15 olyan pedagógust találunk a Rákócziban, akik már 1960-ban is ott dolgoztak. Bár nem volt annyira látványos jelenség, mint a diákköedukáció, a nevelőtestület is ezekben az években lett igazából koedukált. A női tanerők beilleszkedése a lényegében csak férfiakból álló tantestületbe - leszámítva egy-egy olyan esetet,

⁶ Kézfogások szétszóródás után. Szerkesztette: Tóth György, 2015.

⁷ Révai Gábor: Bemutatózásaim története. Kalligram, 2012, 161.o. Révai Gábor a Rákosi-korszak kultúrpapájának, Révai Józsefnek a fia.

amikor idősebb férfi kollégák a női tanárok megemelkedett számával magyarázták egy-egy osztály fegyelmi problémáit – harmonikusan történt meg.

A teljes szakos ellátottság biztosítása időről időre gondot okozott az iskolavezetésnek. Az egyik kritikus időszak az évtized közepén volt, amikor a Fővárosi Tanács elvett egy státuszhelyet az iskolától, és hónapokon keresztül nem tudták megtartani a matematika és fizika órák egy részét. A státusz elvétele, egy-egy kolléga tartós betegsége miatt 70 ellátatlan óra volt a gimnáziumban. Az egyik olasz tagozatos osztályt fel kellett oszlatni, és a tanulókat három másik osztály között „szétosztani”. A helyzet akkortól javult valamelyest, amikor 1964 novemberében sikerült egy végzős matematika-fizika szakos egyetemistát felvenni, és a maradék órák megtartásáért a tanároknak túlóra díjat kiutalni. A III.C osztályt visszaállították, minden nap az első három óráját az ebédlőben tartották meg, azután azokba a termekbe vándorolt, amelyik éppen üres volt az épületben. A tantárgyfelosztás elkészítését nehezítette, hogy a tanári karban szép számmal voltak szakfelügyelők (pl. Jávor Ottó), akik csak fél óraszámban voltak foglalkoztathatóak. A gimnázium sikereinek a kulcsa a tanári kar különlegességében rejlett. A magasan képzett, tudományos fokozattal bíró, rendszeresen szaklapokban publikáló, fordításokat jegyző, tankönyvszerző tanárok szép számmal képviseltették magukat. Számos kiváló nevelőt, vezető (mentor) tanárt, a hivatása iránt elkötelezett vérbeli pedagógust találunk a gimnáziumban, akik számára a Rákóczi tulajdonképpen második otthon, a diákság pedig a családot jelentette. A nevelőtestület kor- és nem szempontjából is változatos összetételű volt, megfért benne az MSZMP-tag, és a korábban hosszú éveken keresztül egyházi intézményben oktató középiskolai tanár is, ott találjuk a sok évtizedes tapasztalattal rendelkező „nagy öreget” és a dinamikus „ifjú titánt” is. A teljesség igénye nélkül következnek egy rövid bemutató jellegű felsorolás a korszak legemblematisabb tanáregyeniségeiről.

Tanár	Születési év	Rákóczi tanár lesz	Tantárgy	Megjegyzés ⁸
Dr. Ballenegger Zsuzsa	1923	1953	magyar, német angol, orosz	Szaktárgyait nagyon szereti és igazi pedagógiai hozzáállással tanítja.
Barna István	1929	1957	testnevelés	Napjait jobbra teljesen az iskolában tölti, a kora reggeli óráktól késő estig a fiatalokkal foglalkozik.
Deák Sándor	1913	1959	orosz	Frissen reagál a mindennapi élet kiemelkedő eseményeire pl. az űrhajózás sikerei után a tanítási órán is az űrhajózással foglalkozik orosz nyelven.
Farkasdy Dezső	1908	1957	latin, történelem	A szaktárgyi órák helyett az iskola gyakorlati foglalkozásait felügyeli. Az egész tantestület legolvasottabb tagja, aki nem kerül a félreérthető, hirtelen indulatból eredő, de hamis politikai szemléletet tükröző kijelentéseket.

⁸ Szó szerint átvett részletek az 1964-ben készült tanári jellemzésekből. In.: Jegyzőkönyvek 1963-1964.

Dr. Jablonkay Pál	1911	1945	biológia, kémia	Szakmailag jó hírnevet szerzett magának. A múlt tanévben beszéltem a budapesti Orvostudományi Kar rektor helyettesével, aki elmondta, hogy a vizsgázók felkészültségéről azonnal fel lehet ismerni, hogy ki végzett közülük a Rákócziiban, s ki volt Jablonkay kartárs tanítványa.
Jávor Ottó	1925	1957	magyar, német	Irodalmi munkásságot folytat a Kortársban és más irodalmi lapokban. Zárkózottabb egyéniség, de szívesen bocsátkozik szakmai és nevelési vitákba kartársaival.
Kónya Lajos	1914	1960	könyvtáros tanár	Figyelemmel kíséri és támogatja önképző körünk, irodalmi színpadunk életét. Kossuth-díjas költő.
Dr. Kovács József	1910	1951	történelem, földrajz	Sokáig a tanügyigazgatás keretében dolgozott, tanítványai és kartársai szeretik, jó kapcsolatokat tud kiépíteni.
Kozma Péter	1925	1950	matematika, fizika	Szakfelügyelő, az iskolában sokirányú tevékenységet fejt ki. Tevékeny része van a gyakorlati műhelyek megszervezésében, a fizikai szertár fejlesztésében. Szakmailag, pedagógiaiilag kiválóan képzett tanár.
Lantosy Károly	1915	1954	matematika, fizika	Tanítási munkája nemcsak szakismeretei, hanem végtelen lelkiismeretessége következtében is eredményes. Szakszerűen vezeti az óráit, de azokon kívül is lehetőséget ad a tanulóknak, hogy problémáikat, nehézségeiket őszintén feltárják előtte, segítséget kérjenek tőle.
Milák László	1935	1962	biológia, kémia	Céltudatos, célratörő egyéniség. Tanítási óráit fiatalos lendület vezet. Már koránál fogva is közel áll az ifjúsághoz, szívesen hallgatnak rá.
Nyerges Pál	1914	1961	biológia, földrajz	A tanítási órán kívül társadalmi munkában vezette az iskola képzőművészeti szakkörét. Festői tevékenysége biztosítására az előző években a felettes hatóság szóbeli engedélye alapján a héten egy szabadnapot töltött.
Ormos Gaszton	1927	1957	matematika, ábrázoló geometria	A tanítási és igazgatóhelyettesi feladatokon kívül megszervezte és vezeti az iskola sakk és bélyeg szakkörét. Mindkét szakkört társadalmi munkában irányítja.
Perényi Rudolf	1907	1943	magyar, francia	Komoly tartalmú egyénisége kartársai körében vidámsággal is fel tud oldódni. Idősebb kartársai tisztelik, szeretik, a fiatalabbak tisztelettel tekintenek a munkájára. A tanítási munkán kívül nagy gonddal látja el az iskolai közönségszervezői tisztségét.
Póka Endre	1915	1951	német, francia, orosz	Olyan egyéniség, aki ezerszer elmondja, hogy átkozott a pályája, de ha újra kellene választania, újra csak tanár lenne. A tanítás mellett szenvedélye a fotózás, az iskola fotószakkörét fáradságot és időt nem sajnálva vezeti.
Simó László	1914	1958	biológia, kémia	Tanítványai szeretik, mint szaktanárhoz és osztályfőnökhöz egyaránt ragaszkodnak hozzá. A kémiai szertár őre, arra törekszik, hogy szertárát az adott lehetőségek között minél inkább korszerűsítse.
Solymosy László	1928	1961	történelem, földrajz	Igényessége néha a maximalizmus határát súrolja. Következetes követelésének eredményeként, tanítványai szorgalmasan tanulnak.

Szerdahelyi Andor	1915	1943	latin, görög, matematika	Igen érdekes és szokatlan, hogy klasszika-filológus létére hasonló lelkesedéssel és eredményességgel tudja tanítani a matematikát is. Tanítványai szeretik, a tanulmányi anyagon kívül személyi problémáikkal is behatóan foglalkozik, igazi nevelő egyéniség.
Dr. Szögi Ferenc	1910	1933	magyar, német, angol	A tantestület legrégebbi tagja, nagy tekintélye van. Az iskolai szakszervezeti bizottság elnöke. Tanítványain kívül a szülőkkel is jó kapcsolatot tart fenn. Ennek egyik sajátossága az, hogy a kerületben nem ritka az olyan szülő, aki maga is tanítványa volt.
Dr. Tamási Lászlóné	1911	1953	történelem, földrajz	Tanítási órái színesek, élénkek. A munkába tanítványait is aktívan bekapcsolja. Tanításának eredményességét igazolja, hogy tanítványai közül kerültek ki több ízben az országos tanulmányi versenyek és egyéb pályázatok győztesei is. Az oktatásügy kiváló dolgozója.
Dr. Tettamenti Béla	1914	1956	matematika, fizika	A diákok mellett a tantestület is szereti, becsüli, csendes, nyugodt egyéniségét. Nyugalmából, életüteméből nehéz kimozdítani, de nem is törekszünk erre, hiszen feladatait épp ezért, megfontoltan, alaposan látja el.
Vigassy György	1937	1960	matematika, fizika	Mind a fizikát, mind a matematikát igényesen, lelkiismeretesen a tanulókkal szemben kismérvű türelmetlenséggel tanítja. Megszervezte és vezeti a kibernetikai szakkör munkáját. Irányítja a természetjáró szakkör munkáját is. Határozott megnyilatkozásai a tanulókat néha visszatartják attól, hogy őszintén és közvetlenül vessék fel neki személyes problémáikat.

A táblázatból is kitűnik, hogy a nevelőtestület sok tagja a kötelező teendői mellett rengeteg időt áldozott a tanítványaira, meghallgatta a személyes gondjaikat, igyekezett segítséget nyújtani nekik, számos foglalkozást szervezett a számukra. A tanárok számára nem csak papíron volt fontos az eredményesség. Az országos versenyfelkészítés mellett korrepetáltak, lehetőséget biztosítottak a lemaradóknak a jobb osztályzat megszerzésére. Mindezt a tanítványok is értékelték, nem egy pedagógussal szinte szülői, baráti kapcsolatot alakítottak ki. 50 év távlatából az egykori diákok a gimnázium törődésére, családi hangulatára, a nevelő tanárok szeretetére emlékeznek vissza, aki sokat követeltek, de egyben féltő gondnal nevelték is őket. A kivételt erősítő szabályként, „rossz tanárként” talán egyedül Cihika Mihályt (gúnyneve: Cihika-mihika) említhetjük. A Kárpátalján (Turjapaszika) 1920-ban született orosz szakos pedagógus törve beszélte a magyar nyelvet, a Toldy Gimnáziumban igazgatóhelyettesként az ötvenes évek végén dicstelen szerepet vállalt az úgynevezett „néma (diák) tüntetés” felszámolásában. A Toldyból került a Rákóczi, ahol mindig éreztette a diákokkal, hogy a Szovjetuniót tekinti igazi hazájának, nem pedig Magyarországot.

Az iskolai dokumentumokat lapozva nyilvánvalóvá válik, hogy a tanárok megélhetési gondokkal küzdöttek a korszakban. A pedagógusok kénytelenek voltak plusz órákat vállalni, hogy fedezzék a kiadásukat. Az 1964 novemberében megtartott tanári értekezleten vita alakult ki arról, hogyan lehetne a legrosszabbul teljesítő diákok teljesítményét javítani, ha azok nem hajlandóak elmenni a tanulószobai foglalkozásokra. Póka Endre kifakadt, hogy társadalmi munkában ő nem fog többet korrepetálni, amikor „egy tanár már így is kénytelen minden délutánját feláldozni, hogy meg tudjon élni. Ijesztő jelenség, hogy matematika-fizika szakos tanár már alig van, a férfiak nagy része már akkor sem vállalja a tanári munkát, ha megvan az oklevele; máshol keres jobban fizetett állást. Az iskolai fűtő keresete havi 2000Ft, a tanár ezt csak a legutolsó szolgálati éveiben érheti el.” Való igaz, hogy a tanári pálya elnőiesedése többek között a nem túlságosan vonzó pedagógusi fizetések okán indult meg a hatvanas években.

A diákság

Már volt róla szó, hogy a diáklétszám drasztikus növekedése mellett a diákság összetétele is komolyan megváltozott a korszakban. A kiváló képességű, jól tanuló „polgári gyerekek” mellett mind nagyobb számban volt kénytelen a Rákóczi felvenni közepesen tanuló, munkásszármazású diákokat is. Gothár filmjében hárman azért kapnak igazgatói intőt, mert nevetgélnek az igazgató ünnepi beszéde közben. Az igazgató éppen a világháború utáni újjáépítésben szerepet vállaló munkásságról beszél, miközben a diákok egyikük édesapján kuncognak, aki a postán dolgozik, és saját magát prolinak tartja. Pontos adatunk nincs a tanulók családi hátteréről, de tény, hogy a tanároknak mind több gondot jelentett azoknak a diákoknak a felzárkóztatása, akik már az általános iskolában is elégséges vagy közepes bizonyítványt kaptak. A tanári karhoz hasonlóan diákok összetétele is egyre színesebbé vált. Mondhatni ez lett a jellemzője a Rákóczinak. Ez pedig nem kis kihívás elé állította a tantestületet, és az iskolavezetést. A színvonal csökkenésére utal Kerékgyártó igazgató 1963 decemberében, amikor egy rendkívüli tantestületi értekezleten a sajnálkozásának adott hangot, amiért a matematikából kiváló rákóczisok egy része „felszólítást kapott”, hogy iratkozzon át a Fazekas Mihály Gimnázium akkor induló matematika tagozatára. A felhívás nem is maradt visszhang nélkül: a népiskolává alakuló Rákóczit több tehetséges tanuló otthagya a Fazekasban akkor induló, és gyorsan országos hírnevet szerző matematika programra.

Révai Gábor osztályában a hatvanas évek közepén cigány házmesterfiú mellett háborús bűnösként kivégzett katonatiszt félárva gyermekét és nem egy „zsidó-kommunista csemetét” találunk.⁹ Révai kitér a régi vágású, arisztokrata tanárok (pl. Perényi Rudolf) és a magabiztos, kommunista vezetők gyermekei közötti különös, kölcsönös tiszteletre életrajzi írásában. Mert bizony, ha a Rózsadombot a

⁹ i.m. 117.o.

népnyelv gúnyosan káderdülőnek nevezte, akkor jogos a (nem hivatalos) káderképző elnevezés a Rákócziakra a korszakban. Következzék néhány kádergyerek a korszakból. *Asztalos Gábor* 1961-ben érettségizett (IV.C) a gimnáziumban. Apja volt a szülői munkaközösség elnöke, „civilben” pedig a KEB (Központi Ellenőrző Bizottság) tagja. A KEB az MSZMP saját bírósága volt, amelyik a párttagok fegyelmi ügyeit tárgyalta. *Sebes György* (1967, IV.A) apja szintén az SZMK tagja volt, országgyűlési képviselő. Halálakor a tantestületi féléves osztályozó értekezletén a rákóczi tanárok egy perces néma vigyázz állásban búcsúztak tőle. *Szilbereky Jenő* (1964, IV.B) és *Szilbereky József* (1967, IV.A) szintén a gimnázium padjait koptatták. Apjuk igazságügyminiszter-helyettes, később legfőbb ügyész az SZMK alelnöki tisztjét is betöltötte. *Szirmai János* (1968, IV.A) apja az MSZMP PB tagja volt, ugyanebbe az osztályba járt az egykori miniszterelnöknek, *Hegedüs András*nak a fia. *Polinszki Gábor* (1967, IV.A) apja a művelődésügyi minisztérium legfőbb irányítói közé tartozott. *Ortutay Tamás* (1964, IV.A) annak az Ortutay Gyulának a fia volt, aki vallás- és közoktatásügyi miniszterként levezényelte 1948-ban az iskolák, köztük a Rákóczi államosítását. *Kun Miklós* (1964, IV.D) Kun Béla unokája volt. További kutatással nyilvánvalóan bővíteni lehetne még a sort.

A gyorsan emelkedő tanulói létszámmal párhuzamosan megnövekedett diákság fluktuációjának a mértéke is. Akkoriban is 16 év volt a tankötelezettség felső határa, és tudunk arról, hogy fegyelmi vétség miatt több tanulót el kellett távolítani az iskolából. Legtöbbjük – ahogy azt Kerékgyártó igazgató az 1963/1964-es iskolai munkatervben említi - az iskola falain kívül, vagy a politechnikai képzésen követtek el kihágásokat. Ez a tény különösen akkor kerül érdekes megvilágításba, ha ismerjük a történelmi kontextust. Cseh Tamásnak van igazsága abban, amikor azt énekelte, hogy a „hatvanas években nyár felé tetőzött az ifjúsági probléma” Magyarországon. A huligánkérdés ebben az évtizedben került többször is az Ifjúsági Magazin címlapjára, a Kalef-galeri (huligán, vagyis a korabeli értelmezés szerint felforgató egyénekből álló banda) felszámolása 1965-ben fejeződött be. Neveket nem ismerünk, de a Kalefon (Mai Széll Kálmán tér) nemcsak petőfisek, toldysok, hanem rákócziak is „kerülték az iskolát”. Az állambiztonság államellenes ügyet kreált a nyugati lemezeket cserélgető, hosszú haját, szakállt, farmerdzsekit viselő kamaszok csoportosulásából. Az egyik vádpont ellenük a tiltott könyvek (pl. Mein Kampf) olvasása, önkényuralmi jelképek (második világháborús német rendfokozatok) gyűjtése volt. Markó György történész rámutatott annak a tragédiájára, hogy ezek a kamaszok nem feltétlenül voltak nácibarátok, hanem a kommunista rendszer elleni gyűlöletük miatt sodródtak a „másik oldalra” és Hitlerben az antibolsevikok vezérét látták.¹⁰ Az évtizedben a megduzzadt létszámú állambiztonság minden gyanúsnak vélt jelenséget igyekezett lefűlelni, és a máskor ártalmatlan gesztusok, véleménynyilvánítások nagy súlyt kaphattak. Mi csapódott le ebből a gimnáziumban? Az iskolák „átvették” az országos gyakorlatot, és igyekeztek leleplezni az iskolai

¹⁰ A Kaleffel kapcsolatos hivatkozásokhoz lásd a forrásjegyzéket!

galeritagokat. Megszigorították a tanári folyosófelügyeletet, a KISZ élcsapatát, az ifjú gárdistákat vetették be a gyanúsaknak vélt diákok lefűléésére, iskolai bírósági tárgyalásokon ítélték el őket. Három olyan fegyelmi ügyről van tudomásunk a Rákócziól, amelyekben előkerült a huliganizmus vádja is. 1964 tavaszán *Süteő Imre* I.C osztályos tanulót azért vonták felelősségre, mert a május elsejei felvonuláson nyilas kézfenn tartással üdvözölte osztálytársait, és megkérte őket, szólítsák Nyikita testőrneket. Irodalom órákon becsmérőően nyilatkozott szovjet szerzők műveiről, a történelem tanár idegeit pedig olyan kijelentésekkel borzolta, hogy Magyarországon magasabb lenne az életszínvonal, ha a régi társadalmi rendszer maradt volna, és hogy a szocializmus tulajdonképpen nem más, mint kizsákmányoló államkapitalizmus. Süteő Imre további sorsáról nem tudunk, de neve nem szerepel a későbbi évkönyvek osztálynévsoraiban, tehát feltehetően kirúgták. Más elbírálás alá estek egy évvel később *Jászay Tibor és Kodolányi János*. Mindketten a Móricz Zsigmond Gimnáziumból kerültek át a faipari tagozatú II.G-be 1963 októberében. 1965-ben visszatértek egykori iskolájukba, megzavartak egy diákgyűlést, trágár szavakat használtak, erőszakoskodtak egy tanárnővel, majd elmenekültek. A fegyelmi eljárás során kiderült, hogy Kodolányi a Moszkva-téri (Kalef) galeri tagja is volt, mielőtt rákóczi lett volna, valamint az, hogy „különös szeretettel ragaszkodik nagyapjához, az íróhoz.” Talán a családi kapcsolatoknak is volt köszönhető, hogy a két fiatalember mindössze igazgatói megrovást kapott, és a Rákóczióban érettségiztek le 1966-ban. Ugyanebben az évben az iskolai (diák-tanári) társadalmi bíróság olyan fiatalok ügyét tárgyalta, akik fasiszta dalokat énekeltek valamelyik fővárosi mulatóhelyen.

A diákélet

Az iskolavezetés igyekezett szigorú fegyelmet fenntartani a gimnáziumban, kemény szabályokat léptetett életbe az eredményes tanulmányi munka érdekében. A pedagógusok próbáltak egységesen fellépni a problémás esetekben. Az iskolai fegyelem fenntartásában, az iskolai rendezvények biztosításában nagy segítség volt számukra a KISZ-mozgalom. Az 1957-ben megalakult Magyar Kommunista Ifjúsági Szövetség rákóczi alapszervezete Zalka Máté nevét vette fel (a zsidó származású író a spanyol polgárháborúban esett el). A hatvanas évek legelején szükségessé vált az alapszervezet decentralizálása, kisebb szervezeti egységek létrehozása, ugyanis a taglétszám rohamos növekedésnek indult. 1960-ban már közel 300, egy évvel később már több mint 400, 1965-ben már a 700-at is meghaladta a gimnáziumi kizesek száma. Ők ekkor már 22 alapszervezetben (lényegében egy osztály egy alapszervezetet jelentett) tevékenykedtek. A kizesek komoly szervezeti struktúrát alakítottak ki és beleszólást nyertek az iskolai élet formálásába. A nem megfelelő, „destruktív” viselkedésű diákokról jelentéseket fogalmaztak meg az igazgatónak. Nem feltétlenül csak a túlzott nyugat imádat hangoztatása, vagy a szocializmusról alkotott elítélő vélemény alapján születtek ezek a jelentések. Elegendő volt az iskolai órák megzavarása, a rossz tanulmányi eredmény

ahhoz, hogy az embert „besúgják.” A KISZ taglétszámának szédítő növekedése többek között azzal is magyarázható, hogy az egyetemi felvételihez csatolták a diákról írt KISZ-jellemzést is. A diákok többsége ezért kezdetben csak az utolsó évben lett KISZ tag a minél jobb ajánlás érdekében. Tagadhatatlan azonban a KISZ közösségépítő, szervező szerepének a jelentősége. A pezsgő gimnáziumi diákélet minden rendezvénye mögött a kiszeseket találjuk, akiknek egyébként a legjobb tanulmányi eredményük volt az egész iskolában. Tanulmányi versenyeket, diáknapokat (1963. május 8-11 között tartják az első Rákóczi-napokat), sportversenyeket (A KISZ Rákóczi sportköre), szakköröket, előadásokat, klubdélutánokat tartanak, táboroztatnak, társadalmi munkát végeznek, diáklapot szerkesztenek (1963 decemberében indul a Pódium, a valaha volt legnívósabb rákóczis diáklap), túrákat, iskolai ünnepeket (pl. november 7. alkalmából), korrepetálást szerveznek és mindezt nagyon magas színvonalon. Az előadók között találjuk Zalka Máté özvegyét vagy Hammerl László egykori rákóczis diákot, Tokió sportlövő olimpiai bajnokát. A KISZ volt a hatvanas évek minden mozgalmának az alapja. A József Attila olvasómozgalomnak, az ISZM-nek (Ifjúság a Szocializmusért Mozgalomnak), a testmozgásra buzdító Kilián mozgalomnak. A tantestület minden tagja támogatta a KISZ-t, amelynek az anyagi erőforrásait a kerületi tanács, és az SZMK biztosította.

Az újító szellem és a hagyományteremtés szándékát jelzi, hogy a korszak első felére nyúlik vissza a mai szalagavató báli hagyomány kialakulása, ekkor válik általánossá az érettségiző osztályokról készített tablókészítés, a legkiválóbb diákok arcképeit bemutató dicsőségfal felavatása. A gimnázium báját leginkább az a kettőség adja, ami végigvonul a hatvanas éveken. KISZ-előadást tartanak a tanácsköztársaság évfordulóján, de ugyanakkor az iskolai diákszínpadon a kortárs amerikai irodalom reprezentánsainak a műveit mutatják be. Az irodalom órán Gorkijról van szó, de a szakkörökön Sartre és Dürrenmatt műveit elemzik. 1961 áprilisában az I.B osztály KISZ-alapszervezete felveszi Gagarin nevét és üdvözlő lapot ír a szovjet nagykövetségnek, 1964 áprilisában pedig a gimnáziumi Nemzetközi Esten az orosz mellett az angol, a latin, a német, és az olasz tagozat is irodalmi műsort ad elő. Még kötelező a gyűlölt iskolai sapka használata (a Gothár-filmben Szerdahelyi Andor alias Cox „Állj, sapkát fel, rendetlen népség”! kifakadása, amikor lezúdulnak mellette a lépcsőn a diákok, nem tűnik túlságosan megrovónak), de már csak a Moszkva tér környékén kerül elő iskolába menet a táskákból. Az iskolavezetés harcot hirdet a hosszú haj ellen (1965-ben 40 tanulót az iskolába hívott fodrász nyírt meg), ugyanakkor a gimnáziumban megalakultak az első amatőr beategyüttesek, mint pl. a Jailers 1962 őszén az akkori III.A osztályban. A Budapesti Szovjet Nagykövetség mellett működő szovjet iskolával komoly szakmai kapcsolat alakult ki, kölcsönös óralátogatásokat szerveztek, és több éves hagyománnyal rendelkezett a szovjet-magyar diáklevelezés is. Ugyanakkor jöttek szakmai látogatásra a Rákócziba az NSZK-ból, az USA-ból, Angliából is, a Pódiumban pedig hosszú franciaországi élménybeszámoló jelenhetett meg. A besúgások, feljelentések nem egy diáknak,

pedagógusnak keserítették meg az életét, vagy időnként törték ketté a szó szoros értelmében a pályáját, viszont ezzel párhuzamosan az eltérő értékrendű, de elhivatott rákóczi pedagógusok közösségének sikerült egyfajta védőburkot kialakítaniuk a tanítványaik körül, akik szinte egytől egyig jó emléket őriznek a gimnáziumi éveikről.

A tanulmányi eredmények

Az iskola tanulmányi átlaga így alakult a korszakban

1959/1960	3.53
1960/1961	3.69
1961/1962	3.56
1962/1963	3.66
1963/1964	3.4
1964/1965	n.a
1965/1966	3.8
1966/1967	3.85

Bár az évtized utolsó harmadára nincsenek adataink, az látható, hogy az iskolai átlag szép egyenletesen kúszott felfelé 1967-ig. Az 1963/1964-es tanév azért lóghat ki a sorból, mert akkor „tetőzött” a diákság létszáma, és sok olyan tanuló került be a gimnáziumba, akiknek nem ott volt a helye. Ők hamar kiostálódtek, csökkent a diáklétszám, javult tovább az tanulmányi átlag. Az iskolai átlag elemzése önmagában kevés egy iskola oktatói munkájának a megismerésére, mivel csak az önmagához képest bekövetkező javulást/romlást láthatjuk rajta. Kérdés, hogy hogyan teljesített a Rákóczi az országos átlaghoz képest. Kerékgyártó igazgató 1966 tavaszán azt írta, hogy az iskola büszke lehet igényes oktatói munkájára, mert az országos átlaggal szemben (15%) a Rákócziban a sikeres egyetemi/főiskolai felvétel aránya 40-45 %-os. Papp György (érettségi éve: 1964, IV.C) 50 fős osztályából 47 tanuló került be az egyetemre, 6 orvos lett.¹¹ A Rákócziban a reál tantárgyak, a mérnöki tanulmányokhoz szükséges matematika-fizika, valamint az orvoshoz nélkülözhetetlen biológia-kémia oktatása országosan elismert volt. Sokan a középiskolai évek alatt tanultakból „éltek meg” az egyetemen is. Elterjedt, és valószínűleg igaz is a korszakra az a hír, hogy a Rákócziból kibukó, közepes teljesítményű diákok a Toldy gimnáziumba könnyedén bekerülhettek. A tanórai foglalkozások mellett a szakköri foglalkozások alapozták meg a korszak kiváló tanulmányi versenyeredményeit. Az ötvenes években ki(újra)épülő szakkörök fő jellemzője az volt, hogy szinte minden tantárgyat lefedték, valamint az, hogy több szakkör irányításába a gimnáziumból kikerülő egykori rákóczi diákok, immáron egyetemisták is bekapcsolódtak. A jó képességű diákok és a

¹¹ Szóbeli közlés

felkészült pedagógusok együttműködése azt eredményezte, hogy szinte nem volt olyan év, hogy Rákóczi diák ne nyert volna országos tanulmányi versenyt. Mutatóban következtek pár kiragadott példa: matematikából (Gerencsér László, érettségi éve: 1964), irodalomból (Haraszi György, 1965), oroszról (Kun Miklós, 1964), történelemből (Harmatta János, 1962, Frank Tibor, 1966), fizikából (Szegei András, 1962). A Vigassy György vezette kibernetikai szakkör az országos kiállítások rendszeres vendége volt, a sakk csapatversenyeken a gimnázium tanulói kiemelkedően szerepeltek az egész évtizedben, a diákszínpad évente több színdarabot is bemutatott, a latin-görög szakkör tagjai annyian voltak, hogy három csoportban dolgoztak Szerdahelyi Andor irányítása alatt, a gimnázium zenekara rendszeresen adott hangversenyeket külső helyszíneken is. A legnagyobb visszhangot kiváltó szakköri esemény kétség kívül az volt, amikor az évtized elején az önképző kör Katona József remekművét, a Bánk bánt vitte színre. A Dr. Bodolay Géza tanár által rendezett darabról a Népszabadság és a Magyar Televízió is tudósított, ebben tűnt fel a Bánkot alakító Hendel (Huszi) Péter (érettségi éve: 1962) színművész, aki így írt önéletrajzi könyvében a próbákról: „unalmas fizika,- matematika,- és biológiaórák után délutánonként készültünk a díszterem színpadán az előadásra. Nemcsak mi, önképzősök, irodalom -, film- és színházrajongók, de lassan körénk gyűltek nagyszerű matematikusjelöltek, úszótitanok, biológusok, mérnöknek, orvosnak, ügyvédnek készülők is, akik lelkesen gyakorolták néma szerepeiket, mint zászlós urak, jobbágyok, békétlenek...”¹² A női szerepeket a Móricz Zsigmond Gimnázium tanulói játszották.

Összegzés

A hatvanas évekre beérett a megelőző évtizedben megkezdett szervező munka a Rákócziban. Hallatlan munkával, önfeláldozással, fegyelemmel sikerült felépíteni egy olyan oktatási intézményt, amely az ország legjobbjai közé emelkedett és ahol végig pezsgő volt a diákélet. Ebben a munkában a gimnázium támaszkodhatott a jogelőd egyházi intézményekben tanítási gyakorlatot szerzett nagy múltú pedagógusokra. A Rákócziban kiváló, a hivatásukat sok esetben életcélként tekintő tanárok nevelték az iskolakapun minden tanévben egyre nagyobb létszámban belépő, eltérő családi háttérrel rendelkező fiatalokat. A növekvő diáklétszám, az elmaradott infrastruktúra, az ideológiai nyomás és az átgondolatlan reformok dacára is a gimnázium a tudás, a nevelés, a gondoskodás központja lehetett az ebben az évtizedben felnövő nemzedéknek. A tantestület és a diákság is ekkor vált koedukálttá, az iskola történetében ebben a korszakban születtek a legszebb tanulmányi versenyeredmények, ekkor tanult itt számos olyan ifjú, akiből később a hazai és a nemzetközi tudományos élet meghatározó alakjaivá váltak. A lemaradó, hátrányos helyzetű diákok felzárkóztatása végig kiemelt célja volt a nevelőtestületnek. Tanulósobát szerveztek a számukra,

¹² Huszi Péter: Srác a kakasülön. Helikon Kiadó 2015. 95-96.o.

valamint a reggeli iskolakezdés előtt is javítási lehetőséget kaphattak egyes tanároktól. Egy iskola színvonala leginkább az ott tanító tanárok minőségétől függ. A hatvanas években remek pedagógusok dolgoztak a Rákócziiban, többek között ezért tekinthetünk erre a korszakra úgy, mint a gimnázium fénykorára.

Forrásjegyzék

Nyomtatott források

Gimnáziumi évkönyvek 1959-1967

Gimnáziumi jegyzőkönyvek 1963/1964 és 1964/1965

Jubileumi emlékkönyv 1687-1987, szerkesztette: Nagy István

Romsics Ignác: Magyarország története. Kossuth Kiadó, 2017.

Magyar művelődéstörténet. szerkesztette: Kósa László. Osiris, 2006.

Lénárt András: „Egyes igazgató elvtársak fetiszizálják a régi tanerőket” – A jobboldali hagyomány a

Rákóczi Ferenc Gimnáziumban. In: Búvópatakok, a feltárás. Szerkesztette: Rainer M. János

Révai Gábor: Bemutatkozásaim története. Kalligram, 2012

Kézfogások szétszóródás után. Szerkesztette: Tóth György, 2015.

Husztai Péter: Srác a kakasülön. Helikon Kiadó, 2015.

A magyar rock bölcsője. Budapesti táncczenekarok és beatzenekarok almanachja 1960-1970. Budapest, 2013.

Markó György: A KALEF A Moszkva téri galeri 1964-1965. Budapest, 2005.

Murai András-Tóth Eszter Zsófia: 1968 Magyarországon. Scholar, 2018.

Internetes források

<http://mek.oszk.hu/02100/02185/html/1369.html> Kultúrpolitika és közoktatásügy 1945-1989

<http://magyar-irodalom.elte.hu/nevelestortenet/12.03.html>

Filmek

Gothár Péter: Megáll az idő, 1981.

Kisfaludy András: A Kalef, 2006

Pajer Róbert: A néma tüntetés, 2016.

Szóbeli közlések: Borbély Zoltán, Jablonkay Gábor, Laczkovich Endre, Papp György